

mokslas — menas — literatūra

DRAUGAS

ANTROJI DALIS / 1981

SPALIO MĖN. 3 D. / OCTOBER 3, 1981

PART TWO — NR 231 (35)

Šiame numeryje:

Į viltingą ateitį žvelgiant.

Pavergtų tautų uždimo sistema ir moksle: pokalbis su dr. Kaziu Ėringiu apie mokslinio darbo sąlygas okupuotoje Lietuvoje.

Reikšmingas pripažinimas architektui Edmundui Arbui.

Su svetimkalbe knyga rankose: šurpių atsiminimų puslapiai.

Liūnės Sutemos eilėraščiai.

Lituanistika mokslinėse bibliotekose.

Vanagaitis, „Volungė“ ir Vaznelis „Margučio“ koncerte.

Montrealio „Gintaras“ Chicagoje.

Nauji leidiniai.

Kertinė Parastė

Į viltingą ateitį žvelgiant

Ateitininkų kongresas, dešimtas iš eilės, atšventė „Ateities“ žurnalo septintąjį dešimtmetį. Abu įvykiai įsiremė į laiko skaitmenis. Laikas šiam sąjūdžiui atrodo lyg išsūkis. Pats sąjūdžio vardas reiškia slinkti ateitin su viltim ir ryžtu. Ryžtu tęsti ir tęsėti.

Bet ar „mes esame laikas (nos sumus tempus)“, kaip kitados rašė šv. Augustinas? Tai klausimas sąjūdžiui, kuris turi savo vietą mūsų tautos buityje? Ar ji nešė laikas ir išnešė ligi šiolie, ar jis neša laiką su savim, užpildydamas jį kūrybinėmis pastangom? Nėra gi laiko, kuris būtų ištiesai kūrybinis ar dekadentinis. Yra tik žmonės ar sambūriai kūrybiški ar defetistiški.

Į ateitininkiją galima žiūrėti, kaip laiko sąlygų padarinį, kurį gimė ir veiktino įvairios priežastys, įtakos ir asmenys. Dėl to jo kilmę galima atžymėti apskritom sukaudim arba suvesti į vardą, ženklinusį laiko naujovę. Bet ar naujovė buvo tie pradmenys, į kuriuos atsiremė ateitininkija? Greičiau naujovė buvo forma ir organizacija su gilesniu pagrindimu ir labiau išvystytu pritaikymu. Krikščioniškumas, tautiškumas ir kultūriškumas — tie trys pradmenys ir jų derinys — buvo gi ryškūs Merklio Giedraičio — Mikalojaus Daukšos ir Motiejaus Valančiaus pastangose. Ateitininkai juos tik įsavinė, kaip rodo pirmasis jų atsisaukimas, parengtas 1910 metais Louvaino universitete, Belgijoje. Jei tie pradmenys yra pagrindinis veikdins, tai jis neša su savim ir uždavinį tęsti ir tęsėti. Toks uždavinys turi duomenų pralenkį laiką su jo kaprizais.

Eidami gilyn į laiką, ateitininkai tolydžio augo kaip medis, įsišaknydami ir išsišakodami. Kaip medis jie suklestėjo savo žemėj, ypač anais nepriklausomybės laikais, ir užsitarnavo rimto dėmesio savo kultūriniais įnašais. Bet atėjo karas, okupacijos, trėmimai ir išeiviškasis egzodas.

(Nukelta į 2 psl.)

Pavergtų tautų uždimo sistema ir moksle

Pokalbis su dr. Kaziu Ėringiu apie mokslinio darbo sąlygas okupuotoje Lietuvoje

„Draugo“ kultūrinio priedo redaktoriui buvo tikrai maloni proga susitikti neseniai iš Lietuvos pasitraukusį mokslininką dr. Kazį Ėringį ir su juo užmegzti šia spausdinamą pokalbį. Manome, kad pašnekesys bus įdomus ir mūsų skaitytojams, besidomintiems visomis mokslų sritimis ir lietuvių mokslininkų darbais okupuotoje Lietuvoje. Kaip žinome, dr. Kazys Ėringis yra ekologijos specialistas. Pastaruoju metu buvo Lietuvos Mokslų akademijos Botanikos instituto Kraštovaizdžio ekologijos laboratorijos vadovas Vilniuje. Pagrindinis jo mokslinių darbų dėmesys buvo skirtas kraštovaizdžio apsaugai, gamtovaizdžių formavimui konstruktyviosios ekologijos srityje. Būdamas svarbioje Lietuvos Mokslų akademijos pozicijoje, artimai palaikė ryšius ir su kitų žinybų ir mokslo įstaigų darbuotojais bei aplamai kultūrininkais. Mūsų pasikalbėjimą tad čia pradėdame mokslinės krypties užuomina ir pirmuoju klausimu.

— Kiek per globalinius nuotolius ir pro geležines uždangas įmanoma, sekame ir ne kartą džiaugiamės pavergtos Lietuvos mokslininkų ir aplamai kultūrininkų darbais. Bet gal ne viską žinome, ne viską išjūrimė, o gal ir neteisirgus sprendimus darome? Todėl šis tiesioginis pokalbis su Jumis tikrai bus autentiška anos tikrovės iškarpa, kiekvienam iš mūsų brangi ir įdomi. Sakyt, Daktare, kokios apimtys yra Lietuvos Mokslų akademija, kokie jos skyriai ir kiek žmonių visokiausiam darbui yra sutelkta šioje institucijoje?

— Dabar Lietuvos Mokslų akademija jungia tryliką mokslinio tyrimo institutų. Juose nėra įprastinio studentų rengimo aukštojo mokslo programų, nes čia ateina mokslinį darbą dirbti jau baigę aukštąjį mokslą. Tačiau Akademija

rengia aukšto kvalifikacijos specialistus moksliniam darbui per trimetę aspirantūrą. Dabar Akademijos institute dirba apie 80 mokslo daktarų ir daugiau kaip 250 mokslo kandidatų. Tai aukščiausios kvalifikacijos specialistai. Apilamai, Akademijoje dirba, įskaitant talkinančius mokslui inžinierius ir laborantus, daugiau kaip 2000 žmonių.

Mokslų Akademijai vadovauja prezidentas ir akademikų prezidentas. Prezidentas kartu yra ir Mokslinių tyrimų koordinavimo tarybos pirmininkas. Akademijoje yra trys mokslų skyriai: Visuomeninių mokslų, Chemijos ir biologijos mokslų, fizikos ir matematikos mokslų. Kiekvienam skyriui ir jam priskirti institutams vadovauja akademikos sekretoriai. Skyrių akademikai sekretoriai yra prezidiumo nariai.

Prie Mokslų akademijos prezidiumo yra įvairių mokslo profilių komisijų, komitetų, probleminių mokslinių tarybų. Tai Gamtos apsaugos, Atominės energetikos, Tarptautinės UNESCO programos „Žmogus ir biosfera“ (MAB) Lietuvos nacionalinis komitetas, Organizmų panaudojimo ir apsaugos probleminės mokslinės tarybos ir daug kitų. Tai visuomeninio mokslinio ir organizacinio darbo svarbūs padaliniai. Tačiau jie visi yra visasąjunginio pavaldumo ir atskaitomybės. Tai milžiniška biurokratizmo sistema moksle, atliekanti ir koordinacinį darbą. Blogiausia, kad mokslinio patariamojo balso efektyvumas labai žemas, o direktyvinis ūjimas akivaizdus. Ši biurokratinė sistema visiškai užkerta tiesioginius ir efektyviausius Lietuvos Mokslų akademijos ryšius su užsienio šalių mokslo centrais. Be to, Akademijai šiem ryšiams neskiriama užsienio valiutos.

— Kurioms sritims Akademija skiria didžiausio dėmesio ir kurių sričių darbą ir kokį darbą Jūs Patys labiausiai ver-

Dr. Kazys Ėringis kalba lietuvių susibūrimė, Chicagoje.

Nuotr. Jono Kuprio

tintumėte dabartinėje tenykčio gyvenimo ir visos tautos situacijoje?

— Didžiausią dėmesį Akademija skiria matematikos, fizikos ir technikos vystymo pagrindams. Labiausiai skurdinami tie gamtinio profilio ir lituanistikos bei archeologijos ir lietuvių etnogenezės darbai, kurie yra gyvybiškai svarbūs lietuvių tautos išlikimui didžiųjų tautų apsuptyje. Rusų (didžiosios) tautos parazitavimas išskirtinėmis teisėmis ir veiksmais mažosiose tautos visai nenauginėjamas. Tai laikoma „šventvagyste“. Daug kalbama apie pasaulinį Baltistikos centrą Lietuvoje, o reikia kalbėti apie Baltistikos duobę baltų tėvynėje.

Jeigu pasaulio valstybių mokslo centruose niekas nedirbtų baltistikos srityje —

Baltistikos centro Lietuvoje nė pėdsakų nebūtų. Neneigdami kai kurių svarbių atliktų darbų, pateiksime tokį pavyzdį: gaminiojami tautos nelaimių lietuvių išeiviai Amerikoje jau seniai išleido 36 tomų „Lietuvių Enciklopediją“ ir 6 tomų angliską „Encyclopedia Lituanica“. Tuo tarpu, „viskuo pergesioje“ ir „geradariams“ apstotoje Lietuvoje Didysis „Lietuvių kalbos žodynas“ vos juda vėžio žingsniais pirmyn (išleista tik 11 tomų iki R raidės). Pagrindinių gamtinės aplinkos apsaugos problemų naujos pramonės ir energetikos rajonuose Akademija niekur iš anksto netyrinėjo ir apsaugos rekomendacijų nepateikė. Todėl turime sunkių gamtinės aplinkos sudarkymo ir visiško sužalojimo pasekmių ir Jonavos azoto trauš, ir Kėdainių superfosfato, ir popieriaus — celiuliozės kombinatų, ir energetikos jėgainių, ypač Ignalinos atominės elektrinės įtakos sfere. Žuvo arba nusiaubti miškai, užteršti vandenys ir gyvenamoji erdvė, sukurta dirvožemio ir gruntų erozija. Todėl manyčiau, kad išvardintos problemos buvo ir yra vienos iš svarbiausių Lietuvai ir lietuvių tautai.

— Kiek pati Akademijos vadovybė gali vienokius ar kitokius sprendimus daryti ir kiek projektus bei nutarimus kontroliuoja centrinės žinybos Maskvoje?

— Sovietų Sąjunga yra valdomo mokslo šalis. Nors nacionalinės akademijos neva gali mokslines problemas spręsti savarankiškai, bet Maskvos suvažiavimų ir plenumų nutarimai visuomet yra prispoguoti nurodymų akademijoms, kurie į Lietuvą ateina arba tiesiogiai arba per Lietuvos KP CK ir Vyriausybę. Įsigilinus į Lietuvos Mokslų akademijos prezidiumo veiklą,

galima matyti pastangas vystyti visas mokslo šakas tolygiai. Tačiau prezidiumas negali to padaryti, nes Maskva nefinansuoja svarbiausios Lietuvai vadinamos gamtinės ir etninės naujos tematikos. Reikalai ypač pasunkėjo maždaug prieš dešimtį metų, centralizavus akademijų valdymą ir veiklos planavimą. Be to, svarbiausios Lietuvai, kaip ir kitoms tautos, mokslo šakos yra nedovanotinais devaluotos, vykdam sutartinę tematiką pagal įvairių žinybų užsakymus. Tą reiškia, kad už pašvinkusias militarizmo svetimas sutartines tamsas užmokama dešimtys, dažniausiai šimtai tūkstančių rublių per metus, o už gyvybiškai svarbią Lietuvai tokios patogi darbo apimties sutartinę tematiką mokama vos keli tūkstančiai rublių ir nesigėdinama atlyginti tik po 500 rublių. Pastaruoju metu Lietuvos Ministrų tarybos kasa svarbiems moksliniams darbams finansuoti visai ištuštėjo; ministerijos, supratusios neatsiejamą mokslo ir gamybos ryšį ir gamybinių lėšų nuobiotis finansavusios kai kurias smulkias taikomąjį pobūdžio mokslines programas, turėjo daug nemalonių. Ši trukdymų sistema yra nusikalstamo pobūdžio, nes neleidžia mokslui efektyviai tarnauti gamybai, juo labiau kultūrai. Todėl, priešingai mokslo išvadoms, įgyvendinant žemių melioravimo ir kt. statybų projektus, naikinama arba sudarkomas bei apiedžiamas lietuvių tautos palikimas: pilikalniai, senovinės buities ir technologijos paminklai, istorinių įvykių vietos, mokslo ir kultūros darbuotojų gimtinės, kaimų poilsiavietės, senovinės įvairių religijų ir partizanų kapinės bei kt.

— Kiek pati Akademija savo iniciatyva gali bendradarbiauti ir palaikyti mokslinius kontaktus su kitomis sovietinių respublikų, satelitinių valstybių ir Vakarų pasaulio atitinkamomis mokslo institucijomis?

— Yra keletas bendradarbiavimo su sovietų respublikomis formų. Jau seniai Maskva neskatina bendradarbiuoti su bendrų nelaimių respublikomis — su Latvija ir Estija. Užtat bendradarbiavimas su Gudija yra paverstas ritualu. Maždaug prieš dešimtį metų tuščiaviduris socialistinis lenktyniavimas buvo perkeltas ir į mokslo sferą. Tuo būdu buvo sukurta gėdinga mokslininkų nuolatinio ūjimo sistema. Šis ritualas yra perdėm beprasmiš ir laukiniškas. Be to, „lenktyniaujant“ su Gudijos mokslininkais, niekados nebuvo palietos svarbiausios Lietuvai problemos: ištekančios iš Gudijos Neris upės nuotėkio mokslinių pagrindų parengimas, Gardino pramonėjimo ir augimo pasekmės Nemuno baseine minimizavimo pagrindų ir metodų parengimas, Gudijos lietuviško regiono lietuvių konstitucinės globos pagal tarptautinę teisę pagrindas bei įgyvendinimas (Nukelta į 2 psl.)

Vytautas Ignas

Iš dailininko darbų parodos „Galerija“, 744 N. Wells St., Chicagoje, š. m. spalio 6-25 d.

Lietuva, 1981, lino raizgys.

